

*Секція 12: Фінанси, страхування та біржова справа: модернізація
стратегічного портфелю.*

Федорович І.М., викладач

Тернопільський національний економічний університет

м. Тернопіль, Україна

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОЦЕСИ

Розвиток лібералізації транскордонного руху капіталу та посилення глобалізаційних процесів спричиняють негативні наслідки використання державних кредитів і позик, що призвело до виникнення труднощів щодо управління державним боргом. Збільшення кількості боргових криз у світовій економіці впродовж останніх десятиліть негативно впливає на стан державних фінансів багатьох держав. Проведення значної кількості антикризових заходів і застосування методів стимулювання економіки були причинами різкого збільшення бюджетного дефіциту та обсягу державного боргу, що є головним фактором нестабільності макроекономічної ситуації на фінансовому ринку впродовж останніх трьох десятиліть.

Аналіз показників державного боргу у світовій практиці та його частки у ВВП у 2015 р. свідчить про наявність стійкої тенденції до зростання. Найбільший обсяг державного боргу за досліджений період спостерігався у Японії, США, Німеччині, Великобританії та Франції. У більшості з цих країн частка державної заборгованості у ВВП була вищою, ніж 60%, що вказує на недотримання нормативів ЄС щодо рекомендованого значення цього показника, а отже, наявність прорахунків в управлінні державним боргом. Разом з тим, державний борг у розвинутих країнах (як у загальних обсягах, так і на душу населення) у 2015 р. суттєво

перевищив відповідні боргові показники висхідних країн. Так, значне зростання державного боргу в деяких країнах було зумовлене не лише антикризовими фіскальними потребами, а й спрямуванням коштів у банківську систему для недопущення її краху. В підсумку відбувалось перекладання боргових зобов'язань окремих банківських і корпоративних структур на державу з метою підвищення економічного розвитку країни.

Особливої уваги заслуговує стан державного боргу в Японії. У країні обсяг державного боргу досяг критичного рівня 242,3% ВВП у 2014 р., проте така ситуація не вважається катастрофічною. Такий факт зумовлений переважно зосередженням державного боргу в інвесторів країни. Разом з тим, в Японії створені різні державні агентства, діяльність яких спрямована на виконання функціональних завдань держави, та впродовж тривалого періоду утримуються практично нульові відсоткові ставки на боргові ресурси [1, с. 15].

В умовах розгортання боргової кризи та нестачі власних фінансових ресурсів висхідні країни, намагаючись вийти на міжнародний ринок позикового капіталу, зіткнулися із значними перешкодами та недовірою міжнародних організацій щодо їхньої платоспроможності, що призвело до зростання вартості нових запозичень. Слід зазначити, що динаміка державних боргів була пов'язана з певним рівнем бюджетного дефіциту. Разом з цим, при високому рівні бюджетного дефіциту розвинутим країнам загалом вдалось не допустити подвійні дефіцити. Так, якщо США і Великобританія мали доволі високі подвійні дефіцити через високий рівень споживання, то європейські країни характеризувалися позитивним зовнішньоторговельним сальдо. Для європейських розвинутих країн у посткризовий період зменшення бюджетних дефіцитів було зумовлене необхідністю фіскальної консолідації [2, с. 42].

Вагомим, на наш погляд, є досвід вирівнювання дисбалансів, який демонструють Латвія та Литва. Країни Балтії та Україна найбільше постраждали від глобальної кризи 2008–2009 рр. Дефіцит державних фінансів у 2009–2011 рр. перевищував 8–10% ВВП. Разом з цим, антикризові заходи дали змогу в 2012–2013 рр. знизити дефіцит до граничного рівня 3% ВВП за значного зменшення державних видатків у структурі економіки. Вагомою складовою зменшення фіскальних і боргових ризиків у країнах, яким вдалося обмежити кризові явища, стало збільшення заощаджень. Проте в Україні рівень заощаджень зменшується, що посилює фіскальні та боргові ризики. Уряд України не провів ефективної політики структурних змін, залишившись зорієнтованим на енерговитратну, низькотехнологічну і напівсировинну експортну модель.

У короткостроковому періоді забезпечити довгостроковий розвиток економіки можна за збалансованості фіскальної політики та бюджетного дефіциту, а в довготривалому періоді – структури державного боргу та кредитів. Зовнішній борг уряду США становить менше 30% від обсягу зовнішнього боргу, Польщі – 40% та Аргентини – понад 50%.

Основна особливість структури державного боргу розвинених країн (США, Великобританії, Японії) полягає в тому, що валюти держав (долар, фунт, єна та євро) є світовими валютами зі стійким попитом. У розвинутих країнах великий обсяг державного боргу не обов'язково свідчить про боргові проблеми, а зменшення розміру чистого боргу при збільшенні валових надходжень зумовлює підвищення їхньої ролі як центрів фінансування міжнародних операцій. Разом з тим, у країнах ЄС причиною значної акумуляції державного боргу є високий рівень соціальних видатків. Враховуючи наявність економічних проблем, країни ЄС забезпечують підтримання достатнього рівня соціальних гарантій та лише в окремих випадках можуть його зменшити (як приклад, дефолт у 2015 р. в

Греції). Неефективна політика соціальних видатків, яка не підтримується динамікою зростання економіки, призводить до збільшення заборгованості.

Таким чином, у світовій економіці домінують тенденції до нарощування державної заборгованості, обсяг якої у більшості країн не відповідає раціональним значенням. Перевищення обґрунтованих боргових нормативів створює загрози економічній стабільності в усьому світі. Розвиток та інтеграція світового співтовариства зумовили перетворення державних проблем окремих країн у комплексні проблеми міжнародної спільноти (переростання боргової кризи окремих країн у міжнародну боргову кризу).

Тому для усунення недоліків і забезпечення ефективності боргової політики України пропонуємо здійснити такі заходи: реформувати фіскальну політику, зокрема зменшити частку непродуктивних витрат; підвищити ефективність регулювання міжнародного руху капіталу та обмежити приплив короткострокового капіталу; проводити боргову політику з урахуванням прогнозованого зменшення експортних надходжень у середньостроковому періоді; створити сприятливі умови для внутрішнього кредитування; проводити державну політику, спрямовану на стимулювання вітчизняного експорту, розвиток фондового ринку; удосконалити графік боргових виплат.

Вважаємо, що основним заходом реформування механізму формування державного боргу України є перехід планування на довготривалий період із покращенням якості прогнозів. З огляду на це доцільно продовжити процес планування боргової стратегії до 10-ти років, що дасть змогу оцінити наслідки бюджетної й інвестиційної політики, забезпечить стабільність фінансової системи та зменшить її вразливість до дії зовнішніх шоків.

Довгострокове планування рекомендуємо здійснювати після реалізації середньострокової боргової стратегії та довготривалого планування дохідної і видаткової складових бюджету, що дасть змогу підвищити якість прогнозів.

На сьогодні основними довгостроковими завданнями боргової політики вважаємо такі: планування витрат на погашення і обслуговування державного боргу, спрямоване на уникнення пікових навантажень з верифікації можливості їхнього виконання; планування боргового портфеля, що дасть змогу урахувати ризики зміни відсоткових ставок, кон'юнктури боргового ринку; спрямування державних гарантій в інфраструктуру, що сприятиме підвищенню темпів зростання національної економіки та зменшенню державного боргу; встановлення доцільності фінансування соціальних видатків та зменшення обсягу фінансових запозичень для покриття дефіциту; зниження рівня відсоткових ставок і проведення ефективної курсової політики, що сприятиме зменшенню обсягу державного боргу.

Література:

1. Хейфец Б. А. Глобальный долговой кризис и риски долговой политики России / Б. А. Хейфец. – М.: Институт экономики РАН, 2012. – 56 с.
2. Шпенюк О. Є. Управління державним боргом в умовах посилення зовнішніх ризиків / О. Є. Шпенюк // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 1. – С. 41–53.